

Mārcis Auziņš

Augstākā izglītība – Latvijas eksportprece?

PAMĒGINĀJU *GOOGLE* SAMEKLĒT VĀRDU *KRĪZE*. Pat ja meklēšanu ierobežoju tikai ar tekstiem latviešu valodā, iegūtais rezultāts ir gan prognozējams, gan iespaidīgs – meklētājs piedāvāja vairāk nekā 3,3 miljonus *trāpījumu*. Tas nozīmē, ka ekonomiskā krīze joprojām ir mūsu ikdiena. Runas par to, vai šī krīze ir V vai, nedod Dievs, W veida (tāpat kā viedokļi, vai mēs Latvijā esam jau krīzi pārvarējuši vai ne) un kā situāciju ietekmē ekonomikas attīstība Eiropas dienvidos, turpina nodarbināt mūsu prātus.

Neapstrīdams faktors krīzes pārvarēšanai ir tas, ka nevaram tērēt vairāk nekā nopelnām. Atrodies atvērtā pasaulē, nevaram arī importēt vairāk nekā eksportējam.

Kā viens no Latvijas iespējamajiem eksporta pakalpojumiem tiek minēta augstākā izglītība. Patlaban nav ekonomiski pamatotu datu, cik daudz Latvijas skolu beidzēju dodas studēt uz ārzemēm. Zinām vienīgi to, ka jauniešu skaits, kuri katru gadu iebruc Latvijā, lai šeit iegūtu augstāko izglītību, pieaug samērā strauji.

Pagājušajā mācību gadā tas sasniedza gandrīz 2,7% no studējošo kopskaita Latvijā. Maz vai daudz? Vai jācenšas palielināt ārvalstu studentu skaitu mūsu valstī?

Šiem jautājumiem ir vairāki aspekti. Viens – tīri aritmētisks. Kas notiek ar pašmāju studentiem? Kā liecina Centrālās statistikas pārvaldes dati, lielākais studējošo skaits Latvijā bija 2005./2006. mācību gadā, kad mūsu augstskolās mācījās vairāk nekā 131 tūkstošs cilvēku. Pagājušajā (2011./2012.) mācību gadā studentu skaits mūsu augstskolās sasniedza vairs tikai 97 tūkstošus. Kritums iespaidīgs. Tam ir vairāki iemesli. Viens – plaši apspriestie sabiedrības demogrāfiskie rādītāji. Vidusskolu beidzēju skaits pēdējos gados samazinās. Tā kā deviņdesmitajos gados Latvijā dzimstība bija ļoti zema, šī tendence turpināsies arī nākamajos gados. Bet ir arī otrs faktors, un tas liek nopietni padomāt. Pēdējos gados strauji kritas to jauniešu procents, kuri pēc vidusskolas diploma iegūšanas turpina studijas kādā no Latvijas augstskolām vai koledžām. Vēl pavisam nesen, 2008. gadā, 75% vidusskolu beidzēju turpināja studijas Latvijā, bet 2011. gadā – tikai nedaudz vairāk par 58 procentiem. Tas nozīmē, ka mūsu augstskolām vienkārši trūkst studentu, un acīm redzams risinājums šai problēmai varētu būt ārzemju studentu piesaiste.

Taču es gribētu brīdināt arī no šāda ļoti vienaspusīga jautāju-

ma traktējuma, kāpēc mums ir nepieciešami ārvalstu studenti. Jo ir otrs aspekts – ne mazāk nozīmīgs, varbūt pat vēl svarīgāks. Tā ir studiju vide. Latvijas studentiem, dzīvojot atvērtā Eiropā un atvērtā pasaulē, ir ļoti svarīgi jau jaunībā atrasties šajā starptautiskajā, multikulturālajā vidē un, ikdienā kopā studējot, komunicēt ar vienaudžiem no citām zemēm un valstīm. Kā rāda vidēju Eiropas universitāšu pieredze, *veselīga* ārzemju studentu proporcija ir ne mazāk kā desmit procentu. Tas nozīmē, ka Latvijas augstskolām vēl ir kur augt.

Te mēs nonākam pie otra jautājuma. Pat ja ir vēlme piesaistīt ārvalstu studentus, vai mums ir šī iespēja? Ko varam viņiem piedāvāt? Pavisam noteikti pasaulē pieprasījums pēc studijām

ārpus savas mītnes zemes strauji pieaug. Eiropas attīstītajās valstīs studējošo skaits katru gadu turpina palielināties, un augstskolas nereti nespēj piedāvāt studiju vietas visiem gribētājiem. Tādās valstīs kā Indija vai Ķīna ekonomiskā izaugsme aizvien lielākam interesentu skaitam nodrošina finanšu iespējas studēt ārzemēs. Kā liecina *OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)* dati, 1980.

gadā vairāk nekā miljons jauno cilvēku studēja ārpus savas mītnes zemes. Nākamajos divdesmit gados šis skaits sasniedza divus miljonus, bet nu jau pārsniedz trīs miljonus. Tāpat zinām, ka pēc uzbrukuma Pasaules tirdzniecības centram Ņujorkā 2001. gadā Amerikas Savienotās Valstis (tur mācīties izvēlējās daudz ārvalstu jauniešu) ir kļuvušas daudz striktākas jautājumā, kādus studentus tās ir gatavas uzņemt savās augstskolās. Vēlme studēt Eiropā ir būtiski palielinājusies. Tas nozīmē, ka interese par studijām ārzemēs ir liela.

Vai Latvijai ir iespēja piedāvāt pievilcīgu studiju vidi un konkurētspējīgas studiju programmas? Uz šo jautājumu nevar tik vienkārši atbildēt. Te gribas atsaukties uz somu veikto pētījumu par Somijas augstākās izglītības piedāvājuma konkurētspēju pasaulē. Jussi Kivisto (Tampere Universitāte) veikta analīze liek aizdomāties arī mums Latvijā. Lai somu augstskolas varētu konkurēt pasaulē, Kivisto kā stiprās puses min, piemēram, augstos somu skolēnu rezultātus *PISA (Programme for International Student Assessment)* testā, kompānijas *Nokia* piemēru tehnoloģiju jomā, zemo sabiedrības korumpētības līmeni, tīru vidi un sabiedrisko drošību. Tāpat viņš īpaši uzsver studiju programmu piedāvājumu angļu valodā un studiju infrastruktūras – laboratoriju,

Mārcis Auziņš

auditoriju aprikojuma utt. – augsto limeni Somijas augstskolās. Kā problēmu viņš savukārt min to, ka potenciālo ārvalstu studentu acīs Somija ir maza un nepazīstama valsts tālu no Eiropas centra. Somu valoda ir grūti apgūstama, ziemas tur ir garas, maz šīs valsts universitāšu ir pasaules rangū tabulu augšgalā. Somiem nav lielas pieredzes augstākās izglītības mārketingā, augstskolās ir maz ārvalstu pasniedzēju. Visbeidzot, biznesa vides tradīcijas, kas reti piesaista darbā ārzemniekus, arī tos, kuri izglītību ieguvuši Somijā.

Nekomentēšu visus šos argumentus – katrs var pats izlemēt, kā tie projicējas no Somijas uz Latviju. Man personiski šķiet, ka daudzi somu kolēģu minētie argumenti, kas rada bažas par ārzemju studentu piesaisti viņu valstī, pie mums Latvijā rosina vismaz tikpat lielas pārdomas. Taču tas nenozīmē, ka mums nav iespēju ārzemju studentu piesaistei; tas vienkārši liek domāt, kādā virzienā vajadzētu darboties. Mana visdziļākā pārliecība – Latvijas vadošās augstskolas jau tagad spēj piedāvāt ļoti konkurētspējīgu izglītību.

Šī pēdējā tēze, protams, prasa komentārus un argumentāciju. Vispirms – kuras ir Latvijas vadošās augstskolas? Domāju, kā labs *lakmusa papīriņš*, lai to noteiktu, var kalpot uzņemšanas statistika. Aplūkosim, piemēram, šā gada uzņemšanas statisti-

ku pēc vienotās pieteikšanās datiem. Tie liecina, ka par savas izvēles pirmo prioritāti lielākais vairums studētgrībētāju izvēlējās trīs mūsu augstskolas: Latvijas Universitāti, Rīgas Tehnisko universitāti un Latvijas Lauksaimniecības universitāti (tradicionālajās ar lauksaimniecību saistītajās specialitātēs). Jā, vienotajā uzņemšanas sistēmā patlaban nepiedalās visas Latvijas augstskolas, piemēram, tradicionāli ļoti spēcīgās mākslas augstskolas. Līdz ar to aina, protams, nav pilnīga, tomēr ieskatu dod. Analizējot šo augstskolu potenciālu – gan mācībspēku korpusa kvalifikāciju, gan pieejamos infrastruktūras un finanšu resursus –, redzam, ka Latvijas vadošās augstskolas nepavisam neatpaliek no labām Eiropas universitātēm un ir pilnībā konkurētspējīgas, piedāvājot augstāko izglītību. Protams, mums ir un būs spēcīgākas un mazāk spēcīgas nozares, bet tā ir visās valstīs un visās augstskolās. Zināma specializācija augstākā līmeņa studijās vienmēr būs nepieciešama.

Secinājums – augstākā izglītība viennozīmīgi var būt Latvijas eksporta produkts. Taču, lai šo potenciālu realizētu, nepieciešams gan radīt labvēlīgu likumdošanas vidi, ieskaitot mazāk ierobežojumu studiju programmām angļu valodā, gan arī augstskolām jābūt aktīvākām ārzemju studentu piesaistē.

Autors – Latvijas Universitātes rektors